

ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014. № 1700-VII (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n439>.

6. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03.03.2022. № 2115-IX із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>.

7. Звіт НАБУ за I півріччя 2022 року: робота на два фронти. Київ. 2022. 65 с. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/report-report-first-half-2022/> (дата звернення: 08.09.2025).

8. Звіт НАБУ за II півріччя 2022 року. Київ. 2024. 42 с. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/druga-pivrichchia-2024-roku/>.

9. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану: Закон України від 20.09.2023. № 3384-IX із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#Text>.

Шапвалова Анна Олександрівна,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО СТ. 438 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Воєнні злочини належать до найбільш тяжких посягань на міжнародний правопорядок, права людини та гуманітарні цінності, захищені міжнародним правом. В умовах збройної агресії РФ проти України питання їх належної кваліфікації та ефективного кримінального переслідування набуває особливої актуальності. Визначальне місце у цьому процесі посідає ст. 438 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1].

Попри фундаментальне значення цієї норми, її чинна редакція містить низку суттєвих недоліків, що ускладнюють практичне застосування та знижують рівень правової визначеності. Зокрема, диспозиція статті сформульована надмірно узагальнено, що відкриває можливості для різномудрачень; відсутнє чітке розмежування окремих видів злочинів; норма не в повному обсязі враховує сучасні тенденції розвитку міжнародного кримінального права, зокрема положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Стаття 438 КК України, яка на сьогодні є ключовою для формування обвинувачень у воєнних злочинах, передбачає сім складів воєнних злочинів та доповнюється загальною вказівкою на «інші порушення законів та звичаїв війни». Фактично ця відсилка охоплює весь масив міжнародно-правових норм – як у сфері міжнародного гуманітарного права, так і міжнародного права прав людини. Подібна конструкція потребує від правоохоронних органів – прокурорів, слідчих, суддів – ґрунтовного знання широкого кола міжнародних нормативно-правових актів. При цьому слідчий змушений обґрунтовувати обвинувачення, спираючись на розгалужену систему джерел міжнародного права, що вимагає значних професійних та експертних зусиль.

Крім того, у Кримінальному кодексі України передбачено низку інших статей, що встановлюють відповідальність за злочини, тісно пов'язані з воєнними злочинами: ст. 433 «Насильство над населенням у районі воєнних дій», ст. 434 «Погане поведження з військовополоненими», ст. 435 «Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею», ст. 439 «Застосування зброї масового знищення».

Цей перелік не відповідає тому переліку, який є в Женевських конвенціях та у ст. 8 Римського Статуту. Ці положення варто імплементувати у Кримінальний кодекс України. Тому що ст. 1 КК України визначає, що «кримінальна протиправність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння». Тож відсутність чіткого переліку ускладнює роботу як захисту, так обвинуваченню [2].

Отже, внесення змін до ст. 438 КК України з метою чіткого розмежування окремих видів злочинів, скоєних у контексті збройного конфлікту, є надзвичайно доцільним та необхідним з низки правових, практичних і міжнародно-правових причин.

Так як ст. 438 КК України об'єднує в одній частині статті численні й різнорідні діяння – від знищення майна до вбивств та зґвалтувань. Це створює низку серйозних проблем:

- по-перше, невизначеність санкції. Стаття передбачає один діапазон покарання (від 8 до 12 років позбавлення волі, а за діяння, якщо вони спричинили загибель людини – до 15 років або довічно) для всіх видів злочинів, незалежно від їхньої тяжкості. Зґвалтування та знищення будівлі формально караються однаково, що суперечить принципу справедливості;

- по-друге, ускладнення кваліфікації. Слідчим і прокурорам складно чітко кваліфікувати діяння, що призводить до ризику судових помилок і ускладнення доказування.

Тому виникає необхідність в розмежуванні окремих видів злочинів, що дозволить:

– встановити диференційовані санкції для кожного виду злочину. Це означатиме, що: за вбивство або згвалтування буде передбачено суворіше покарання (наприклад, довічне ув'язнення); за майновий злочин (наприклад, незаконне привласнення майна) покарання буде меншим, але все одно в рамках статті про воєнні злочини. Це гарантує, що покарання буде пропорційним тяжкості вчиненого;

– поліпшити якість розслідування та кваліфікації: а) зменшиться кількість помилок при кваліфікації діяння; б) з'явиться можливість вести статистику по кожному виду злочинів, що важливо для аналізу та протидії.

Спроби подолати зазначені проблеми вже здійснювалися на законодавчому рівні. Зокрема, 27 грудня 2019 року у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект № 2689 [3], спрямований на імплементацію норм міжнародного гуманітарного права до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. Найважливішим здобутком цього законопроекту є докладна конкретизація складів воєнних злочинів у ст. 438 КК України за зразком положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Крім того, документ містив низку інших новел, серед яких – запровадження кримінальної відповідальності військового командування у вчиненні воєнних злочинів.

Подібні підходи простежуються і в проекті нового Кримінального кодексу України [4], де пропонується диференціація відповідальності за різні категорії воєнних злочинів з урахуванням їхньої тяжкості та міжнародних стандартів. Це дозволило б забезпечити більш повну гармонізацію національного законодавства з міжнародно-правовими зобов'язаннями України та підвищити рівень правової визначеності у сфері кримінального переслідування осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів.

Список бібліографічних посилань

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Черня. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

2. П'ять проблем на шляху покарання воєнних злочинців. Що пропонують судді, прокурори та адвокати? Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/p-iat-problem-na-shliakhu-pokarannia-voiennykh-zlochynsiv-shcho-proponuiut-suddi-prokurory-ta-advokaty>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та

гуманітарного права: проект Закону України від 27 груд. 2019 року № 2689. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/112>.

4. Проект Кримінального кодексу України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/08/20/00-kontrolnyj-proyekt-kk-21-07-2025.pdf>.

Шведова Ганна Леонідівна,
професор кафедри кримінального права
та кримінології навчально-наукового
інституту права та психології Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІЙСЬКОВІ КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА СЛУЖБОВІ ЗЛОВЖИВАННЯ

У 2015 році до Кримінального кодексу України була внесено зміни і Розділ XIX доповнено ст. 426-1 «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» [1]. Щодо конструкції складу даного кримінального правопорушення – варто звернути увагу на такі її особливості. Зокрема, обов'язковою умовою притягнення до кримінальної відповідальності та водночас критерієм, що відмежовує службове кримінальне правопорушення від дисциплінарного проступку, є завдання шкоди додатковим об'єктам, таким як здоров'я, честь і гідність особи, майнові відносини, безпека або довкілля [2, с. 66].

Щодо кваліфікованого складу, передбаченого ч. 5 ст. 426-1 Кримінального кодексу України, а саме дій, передбачених частинами 1–3 цієї статті, вчинених у воєнний час або в умовах бойової обстановки, зазначимо наступне: відповідно до Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, командир (начальник) має право особисто застосовувати заходи фізичного впливу та спеціальні засоби, достатні для припинення протиправних дій військовослужбовця, за умови, що такі дії не завдають шкоди його здоров'ю. Це стосується ситуацій, коли військовослужбовець чинить непокору, опір чи погрозу начальнику, займається найманством або самовільно залишає бойові позиції у районах виконання бойових завдань (п. 22). Застосування командиром (начальником) в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці заходів фізичного впливу та спеціальних засобів, що явно перевищують необхідну міру, достатню для припинення протиправних дій з метою затримання військовослужбовця, підлягає кваліфікації за ч. 5 ст. 426-1 КК України [3, с. 159]. Аналіз суб'єктного складу даного кримінального